

ДЕНИСЕНКО Г. В.,
аспірант кафедри правосуддя
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 343.131

ІМУНІТЕТ СВИДКА В ПИСАНОМУ ПРАВІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

У статті розглядається правове регулювання імунітету свідка в писаному праві Сполучених Штатів Америки. Проаналізовані нормативно-правові акти федерального рівня, а також конституції, зводи законів, правила доказування деяких суб'єктів федерації (Каліфорнії, Вірджинії, Техасу, Теннессі). Встановлено невідповідність вітчизняного та понятійного законодавчого апарату Сполучених Штатів Америки з досліджуваного питання.

Ключові слова: імунітет свідка, обов'язок, показання, Сполучені Штати Америки, свобода від самовикриття.

В статье рассматривается правовое регулирование иммунитета свидетеля по писаному праву Соединенных Штатов Америки. Проанализированы нормативно-правовые акты федерального уровня, а также конституции, своды законов, правила доказывания некоторых субъектов федерации (Калифорнии, Вирджинии, Техаса, Теннесси). Установлено несоответствие отечественного и понятийного законодательного аппарата Соединенных Штатов Америки относительно исследуемого вопроса.

Ключевые слова: иммунитет свидетеля, обязанность, показания, Соединенные Штаты Америки, свобода от саморазоблачения.

The article deals with the legal regulation of a witness immunity in the written law of the United States of America. The federal level statutory instrument, as well as the constitutions, compiled laws, evidentiary rules of some subjects of the federation (California, Virginia, Texas, Tennessee) are analyzed. The discrepancy between the conceptual apparatus of the USA and the domestic one on the investigated issue was established.

Key words: witness immunity, duty, testimony, United States of America, freedom from self-incrimination.

Вступ. Кримінально-процесуальні норми Сполучених Штатів Америки (далі – США) та їх реалізація в кримінальному судочинстві – актуальна наукова проблема не лише для закордонних вчених, але й для вітчизняних. Пов'язано це з високим рівнем верховенства права та забезпеченням прав людини в цій країні. Адже детальна регламентація правового статусу учасників, їхніх гарантій у кримінальному судочинстві, чітка градація юрисдикцій кожного суду, встановлений порядок провадження в писаних нормах права деталізується в рішеннях Верховного Суду США, що зумовлює загальний комплексний підхід до вирішення кожної конкретної справи на засадах справедливості.

До будь-якої справи залучаються свідки, процесуальний статус яких у законодавстві США істотно відрізняється від українського. Порівняльний аналіз імунітету свідка в писаному праві США буде корисним для з'ясування сутності правових засобів однієї із провідних держав світу з метою гармонізації вітчизняного процесуального законодавства.

Проблемам правового регулювання імунітету свідка в кримінальному провадженні України та закордонних країн присвячені праці С. Волкотруба, І. Гловюк, О. Капліної, О. Кучинської, О. Лучко, О. Обозної, М. Погорецького, В. Уварова, Л. Удалової, О. Шило й інших. Проте в науці кримінального процесу не вирішена проблема правового аналізу писаного права США щодо правового регулювання імунітету свідка.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення нових теоретико-практичних висновків через аналіз писаного права Сполучених Штатів Америки, у частині регулювання імунітету свідка.

Результати дослідження. Кримінально-процесуальне законодавство США поняття імунітету свідка, на відмінну від вітчизняного законодавства, використовує абсолютно по-іншому. Дж. Хейлс зазначає, що імунітет свідка – це обіцянка не порушувати кримінального переслідування за злочин в обмін на інформацію чи показання в кримінальному процесі. Ця обіцянка може бути надана прокурорами, суддею, великим журі або слідчим комітетом [1, с. 448]. Водночас можлива конспірація свідка [2, с. 158]. Процесуальні норми США містять елементи звільнення окремих груп фізичних осіб від обов'язку давати показання про деякі відомі їм обставини кримінальної справи.

З метою проведення детального аналізу імунітету свідка в США (у вітчизняному розумінні поняття «імунітет свідка») необхідно наголосити на особливостях системи джерел, що регулюють кримінально-процесуальні відносини реалізації імунітету свідка в США.

Так, Н. Волосова визначила, що імунітет свідка в системі джерел писаного права регулюється Конституцією США (поправками IV, V, VI та XIV), Зводом законів США (гл. 18 § § 6001–6005), законодавством штатів (наприклад, авторами наведений зміст законодавства Техасу та Каліфорнії). До неписаних джерел імунітету свідка автор відносить справи, які розглядалися Верховним Судом США: «Браун проти штату Міссісіпі» (1936 р.), «Малой проти Хогана» (1964 р.), «Міранда проти штату Арізона» (1966 р.), «Метіс проти штату Нью-Йорк» (1968 р.), «Ороско проти Техасу» (1969 р.), «штат Род-Айленд проти Інніс» (1980 р.), «Естель проти Сміт» (1981 р.) [3, с. 202–205]. Автор акцентує увагу на тому, що Верховний Суд США імунітет свідка тісно пов'язує з добровільною дачею показань особою, що затримана, а розгляд цього питання в зазначеній науковій праці здійснений у контексті аналізу імунітету свідка через привілеї проти самообмови.

У К. Гуценко додатково знаходимо ще одне джерело регулювання імунітету свідка, а саме Федеральні правила доказування та Кодекс про докази штату Каліфорнія [4, с. 236].

Наголошуємо на тому, що «імунітет свідка» у США тісно пов'язаний із гоарантуванням безпеки, а досліджуване нами питання суміжне поняттю «привілеї свідка».

З огляду на окреслене, проаналізуємо деякі нормативні акти США щодо особливостей імунітету свідка в контексті сучасного вітчизняного розуміння. У дослідженні візьмемо до уваги, що імунітет свідка нерозривно пов'язаний із допустимістю отриманого доказу від особи, яка за законом може скористатися умовами імунітету свідка.

Поправка 5 до Конституції США (1791 р.) встановила: «<...> нікого не повинні примушувати свідчити проти самого себе в карній справі <...>» [5, с. 147].

Згідно із правилом 601 Федеральних правил доказування, кожна людина може бути свідком, якщо ці правила не передбачають іншого [6]. У правилі 605, щодо компететії судді як свідка, зазначено, що суддя, який головує в конкретній справі, не може бути свідком у цій справі.

Окремі особливості імунітету свідка встановлені в правилі 606 Федеральних правил доказування для присяжного (juror). Визначений імунітет присяжного як свідка під час суду й імунітет як свідка під час розслідування чинності вердикту або обвинувального вироку. Так, присяжний не може свідчити як свідок перед іншими присяжними під час судового розгляду. У процесі розслідування дійсності вердикту або обвинувального вироку присяжний може не свідчити про те, що було під час обговорення рішення в нарадчій кімнаті, про вплив рішення на присяжного чи іншого присяжного, про будь-які психологічні процеси будь-кого із присяжних щодо вердикту чи обвинувального вироку. Водночас присяжний може свідчити щодо того, чи стороння попереджувальна інформація була доведена до журі присяжних,

чи піддавався присяжний сторонньому впливу, чи була виявлена помилка під час набуття рішенням форми вердикту.

Встановлено також своєрідний імунітет щодо релігійних переконань свідка. Так, у правилі 610 зазначено, що релігійні погляди чи переконання свідка не можуть бути ні підтвердженням його показань, ні їх спростуванням [6].

У ч. 18 гл. V 601 § 6002 Зводу законів США визначено, що кожного разу, коли свідок відмовляється, на підставі його привілею проти самообвинувачення, свідчити або надавати іншу інформацію в процесі, до або в допоміжному (1) суді чи великому журі США, (2) в урядовій установі США або (3) палаті Конгресу, або в спільному комітеті двох палат, або в комітеті або підкомітеті обох палат, і особа, що головує в провадженні, повідомляє свідку про порядок, згідно із цим параграфом, то свідок не може відмовитися виконувати порядок на підставі його привілеїв щодо самообвинувачення; однак ні показання, ні інша інформація, що отримана примусово (або будь-яка інформація, прямо чи опосередковано отримана з таких показань, або інша інформація) не можуть бути використані проти свідка в будь-якій кримінальній справі, за винятком судового переслідування за неправдиві показання, надання фальшивої заяви або інше невиконання порядку [7].

Конституцією Вірджинії встановлено, що «у кримінальному переслідуванні особа <...> не може бути змушена в будь-якому кримінальному процесі давати показання проти себе <...>» [8].

Цікавим є зміст норм Зводу законів Вірджинії (р. «Кримінальний процес»). Так, згідно з § 19.2–271.1 Зводу законів штату, чоловік і дружина можуть бути компетентними свідками в показаннях за або проти один одного в кримінальних справах, якщо інше не передбачено законом [9].

У § 19.2–271.2 детальніше визначено ознаки імунітету чоловіка та дружини як свідків один проти одного. Так, у кримінальних справах чоловіку і дружині дозволяється, а відповідно до правил доказування, вони під час керування показаннями інших свідків можуть бути змушені, давати показання на користь один одного, але також вони не можуть бути примусово свідками один проти іншого, крім (i) випадку судового переслідування за злочини, вчинені одним проти одного, проти неповнолітньої дитини будь-кого з них або проти власності будь-кого з них; (ii) у будь-якому разі, коли один із них притягується за підроблення від імені іншого або виготовлення, або замах на виготовлення письмового повідомлення нібито від імені іншого, що містить підроблений підпис іншої (го); або (iii) у будь-якому процесі щодо порушення законів, які стосуються злочинів насильницького сексуального характеру (§ § 18.2–61–18.2–67.10), злочинів проти природи (§ 18.2–361); злочинів, що передбачають посягання на неповнолітніх як жертв, коли жертва не одружена зі злочинцем, інцест (§ 18.2–366) або зловживання дітьми (§ § 18.2–370–18.2–371). Проте невиконання обов'язку чоловіка чи дружини давати показання один проти одного не створює презумпції проти обвинуваченого і не може бути предметом будь-яких коментарів до суду або до присяжних будь-яким адвокатом. Крім обвинувачення за злочинами, як зазначено в (i), (ii) або (iii) вище, у будь-якому кримінальному процесі особа має право відмовитися розкривати та не допускати розголошення будь-ким конфіденційного спілкування між його / її дружиною / чоловіком під час їхнього шлюбу незалежно від того, чи є він / вона одруженим(ною) / чоловіком / дружиною тоді, коли він виступає з метою розкриття інформації. У цьому розділі «конфіденційне спілкування» означає повідомлення, здійснене приватно особою його / її дружині / чоловікові, яке не призначене для розкриття будь-якій іншій особі [9].

У р. 9 ст. I Конституції штату Теннессі визначено, що в усіх кримінальних справах обвинувачений має право бути почутим сам і за допомогою захисника; вимагати встановлення природи і причини обвинувачення проти нього й отримати його копію, зустрітися зі свідками віч-на-віч, мати право примусово залучити свідків на його користь, а також на переслідування за обвинувальним висновком, на швидкий публічний судовий розгляд неупередженим судом присяжних округу, в якому злочин було вчинено, і не може бути змушений давати показання проти себе [10].

У Зводі законів штату Теннессі зазначений імунітет свідків проти використання в кримінальних провадженнях «голосового аналізу напруги». Зокрема, у р. «Кримінальний процес», гл. «Докази та свідки», § 40–17–101. У цьому розділі «голосовий аналіз напруги» означає використання пристрою, який може електронним шляхом аналізувати відповіді особи на певний набір питань і записувати аналіз як у цифровому вигляді, так і на графіку. Зазначено, що аналіз голосових стресів та показання щодо нього недопустимі як докази в будь-якому кримінальному процесі [11].

У Конституції штату Каліфорнія зазначено, що свідки не можуть бути необгрунтовано затримані (SEC 10); <...> законодавча влада може забезпечити перебування свідка під присягою за присутності обвинуваченого та захисника обвинуваченого <...>. Особа не може бути примусово викликана в кримінальній справі як свідок проти себе <...> (SEC 15) [12].

У § 1334.1 Кримінального кодексу штату Каліфорнія (у процесуальній частині) визначено, що поняття «свідок» означає будь-яку особу, показання якої необхідні в будь-якому процесі або розслідуванні великим журі, або для будь-яких процесуальних дій, обвинувачення або судового розгляду [13].

У Кримінальному кодексі штату Каліфорнія встановлені жорсткі заходи за неявку свідка, або відмову давати показання. Так, згідно з § 881: а) якщо свідок, який взяв на себе зобов'язання з'являтися і давати показання, разом із порукою чи без неї, відмовляється виконувати розпорядження, то суддя повинен направити його у в'язницю, доки він не виконає свій обов'язок або його не буде легально звільнено від його виконання. Свідок може перебувати під вартою не більше 10 днів [13].

У Конституції штату Техас визначено, що обвинувачений не буде змушений давати показання проти себе і матиме право бути почутим чи представлений адвокатом або спільно, матиме можливість зустрітися віч-на-віч зі свідками проти нього і отримати свідчення на його користь, за винятком того, коли свідок перебуває за межами держави, а обвинувачення стосується порушення будь-якого антимонопольного законодавства США (Sec. 10) [14].

Жодна особа не може бути дискваліфікована щодо можливості подавати докази в жодному із судів цього штату через її релігійні погляди або відсутність будь-якої релігійної віри, але всі присяги або твердження повинні здійснюватися по совісті і під страхом покарання за неправдиві показання (Sec. 5) [14].

На відміну від особливостей імунітету свідка, встановлених у правилі 606 Федеральних правил доказування для присяжного (juror), у Правилах доказування штату Техас визначено, що присяжний може не застосовувати право не свідчити та давати показання також із питання його призначення присяжним [15].

Цікавим є встановлений Правилами доказування штату Техас критерій визначення репутації свідка. Так, згідно із правилом 608, сторона процесу може спростувати репутацію свідка через процесуальні можливості допиту для встановлення якості його показань [15]. Релігійні переконання свідка не допустимо використовувати для підтвердження чи спростування достовірності його показань (правило 610) [15]. У правилі 611 на суд покладений обов'язок здійснювати контроль над порядком допиту свідків, зокрема захищати свідків від переслідування та надмірного введення в стан розгубленості [15].

Висновки. Отже, проведений вибірковий аналіз літературних та нормативних джерел щодо імунітету свідка в кримінальному процесуальному законодавстві Сполучених Штатів Америки дозволив дійти таких висновків:

1. Звільнення фізичної особи від обов'язку давати показання про відомі їм обставини кримінальної справи у Конституції США і конституціях окремих штатів врегульовано лише на рівні свободи від самовикриття.
2. Що стосується права не свідчити проти своїх близьких родичів та членів сім'ї, то лише у Зводі законів Вірджинії надано можливість не свідчити чоловікові та дружині один проти одного, однак за умови, що кваліфікація діяння не входить до переліку діянь, за якими вони повинні свідчити обов'язково.
3. Одним із проявів регулювання імунітету свідка в США є імперативні норми щодо поваги до його релігійних поглядів і переконань.

4. Як фереральні джерела права, так і кримінально-процесуальні джерела штатів встановлюють режим обов'язкової дачі показань свідком, забезпечують водночас такі показання як гарантіями (компенсацією витрат, можливістю застосування заходів безпеки тощо), так і примусом (направлення свідка у в'язницю доки він не виконає обов'язок дати показання тощо).

Список використаних джерел:

1. Hails J. Criminal Evidence. Cengage Learning. 20 Dec. 2012. 624 p.
2. Jury Instructions in Criminal Antitrust Cases, 1976–1980: A Compilation of Instructions Given by United States District Courts / American Bar Association. 1982. 408 p.
3. Волосова Н., Федорова О. Уголовно-процесуальное законодательство США: общая характеристика, законодательство штатов, сравнительный анализ. М.: Юрлитинформ, 2008. 264 с.
4. Гуценко К., Головки Л., Филимонов Б. Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е, доп. и испр. М.: Зерцало-М, 2002. 528 с.
5. Каррі Д. Конституція Сполучених Штатів Америки: посібник для всіх. Пер. з англ. О. Мокровольського. К.: Веселка, 1993. 192 с.
6. Federal Rules of Evidence. URL: <https://www.rulesofevidence.org/table-of-contents/>.
7. The United States Code. URL: <http://uscode.house.gov/browse/prelim@title18/part5&edition=prelim>.
8. The Virginia Constitution of 1971. URL: <http://rpvb.org/wp-content/uploads/2017/02/2017VAconstitution.pdf>.
9. The Code of Virginia. URL: <https://vacode.org/19.2/>.
10. Constitution of the state of Tennessee. URL: <http://www.tngenweb.org/law/constitution1870.html>.
11. Tennessee Code. URL: <https://law.justia.com/codes/tennessee/2017/title-40/chapter-17/part-1/>.
12. California Constitution. URL: https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CONS&division=&title=&part=&chapter=&article=1.
13. The Penal Code of California. URL: https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=PEN&division=&title=10.&part=2.&chapter=3a.&article=.
14. The Constitution of the State of Texas. URL: <https://statutes.capitol.texas.gov/>.
15. Texas Rules of Evidence. URL: <http://texasevidence.com/>.

